

UTVÄRDERING AV CENTRUM FÖR KONSUMTIONSVETENSKAP 2009 - 2013

FÖRORD

Vi har glädjen att presentera den tredje utvärderingen av verksamheten vid Centrum för konsumtionsvetenskap, CFK. Utvärderingen gäller perioden 2009-2013 och följer Policyn för centrum vid Göteborgs universitet. Tidigare utvärderingar genomfördes 2006 och 2010, den senare inom ramen för RED10.

Fokus för utvärderingen är Göteborgs universitets särskilda kriterier för inrättande av centrumbildningar:

- Akademiskt mervärde i bemärkelsen mobilisering och organisering av resurser, idéer och resultat genom flervetenskapligt samarbete
- Flervetenskap i form av samarbete mellan flera ämnen, olika fakultetsområden andra lärosäten etc.
- Öppenhet mot omvärlden, mot nya idéer och resurser, såväl mot externa som universitetsbaserade miljöer
- Samverkan med andra lärosäten såväl nationellt som internationellt
- Nyskapande verksamhet

Utvärderingen har genomförts av Cecilia Fredriksson, professor i etnologi vid Institutionen för service management, Lunds universitet och Petteri Repo, docent i marknadsföring och forskningschef vid National Consumer Research Centre, NCRC i Helsingfors. Till sitt förfogande hade de ett underlag bestående av en självvärdering av verksamheten och förteckningar över, finansiering, forskningsprojekt, uppdragsforskning, publikationer, mediamedverkan, medarbetare och deras förtroendeuppdrag, gästforskare, organisation av och deltagande i konferenser och seminarier och ledamöter i CFK:s referensgrupp under perioden.

Vi tackar Cecilia Fredriksson och Petteri Repo för ett gediget arbete. Vi vill också tacka Handelshögskolan och Stiftelsen Richard C Malmstens minne för ekonomiskt bidrag till utvärderingen.

Göteborg, 17 november 2014

Ulrika Holmberg och Helene Brembeck

UTVÄRDERING AV CENTRUM FÖR KONSUMTIONSVETENSKAP

Nedan följer en utvärdering av den verksamhet som bedrivits vid Centrum för konsumtionsvetenskap (CFK), Göteborgs universitet (GU), under 2009-2013. Uppdraget syftar till att utvärdera hur verksamheten på CFK överensstämmer med de mål som GU anger i sin policy för centrum vid Göteborgs universitet. Policyn för centrum vid Göteborgs universitet är att centrum ska tillföra ett mervärde till universitet och ha en komplementär funktion. Centrum ska bidra med mångvetenskaplig forskning kring områden som ligger i skärningspunkten mellan mer traditionella ämnen och ett centrum ska vara en mötesplats för olika aktörer (medarbetare, studenter, näringsliv, offentlig sektor). Ett centrum ska fungera som en ingång till universitetet och vara en nyskapande och dynamisk plattform som kan attrahera externa medel, nya perspektiv och nya samarbeten.

Vårt uppdrag som sakkunniga har tagit sin utgångspunkt i de bilagor som CFK tillhandahållit i form av självreflektion, policy för centrum vid GU, projekt, finansiering, publikationsstatistik, medial synlighet, aktiviteter, medarbetare, gästforskare, referensgrupp. Verksamheten utvärderas utifrån de mål som Göteborgs universitet angett som vägledande i sin policy för centrum vid GU: *akademiskt mervärde, flervetenskap, öppenhet, samverkan med andra lärosäten samt nyskapande verksamhet*. Vidare ingår i uppdraget att *ge synpunkter på den strategiska planen fram till 2020 och budgeten för administrativt stöd till verksamheten 2015-2017*.

Vi tackar för förtroendet som sakkunniga i utvärderingsuppdraget och önskar CFK och Göteborgs universitet lycka till med sina verksamheter!

Bakgrund

Centrum för konsumtionsvetenskap bildades 2001 och placerades vid Gothenburg Research Institute (GRI), Handelshögskolan. 2009 fattades beslut av rektor att CFK skulle kvarstå som centrumbildning på Handelshögskolan. Idag beskrivs CFK som "Sveriges största forskningscentrum inom konsumtionsområdet" (www.cfk.gu.se) och de teman som forskningen kretsar kring är digitalisering, kultur, mat, mobilitet och nationella konsumtionsmönster.

CFK:s forskning kännetecknas av såväl gränsöverskridande som gränsöverbyggande. Konsumtion som forskningsfält är ett område som kräver olika vetenskapliga perspektiv och utgångspunkter, och själva fenomenet

konsumtion kan inte studeras som ett fält avgränsat från det man ofta uppfattar som dess motsats: produktion. Från att inledningsvis tagit sin utgångspunkt i konsumenternas specifika situation (Centrum för konsumentvetenskap var det ursprungliga namnet fram till 2006) fokuserar forskningen vid CFK idag hela den komplexa process som konsumtion omfattar. Här interagerar många olika aktörer med varandra och inte minst varornas betydelse har blivit en viktig del i det helhets- och livscykelperspektiv som är grundläggande för forskningsverksamheten vid Centrum för konsumtionsvetenskap.

Centrets målsättning är att ”skapa ny kunskap om konsumtion och konsumtionsmönster som är relevant för forskare, myndigheter, organisationer, näringsliv och konsumenter” (www.cfk.gu.se). CFK kommunicerar regelbundet sina forskningsresultat genom *nyhetsbrev* och koordinering av det nordiska forskarnätverket *ConriN*. *Konsumtionsrapporten* är en annan viktig kunskapsspridare.

Akademiskt mervärde

I enlighet med Göteborgs universitets policy för centrum ska det akademiska mervärdet vara vägledande. Ett sådant mervärde omfattar ”mobilisering och organisering av resurser, idéer och resultat genom flervetenskapligt samarbete, samarbete mellan forsknings- och utbildningsenheter och samverkan mellan akademi och samhälle”. Det akademiska mervärdet är alltså något som bör genomsyra alla delar i centrets verksamhet.

Vår bedömning är att det akademiska mervärdet är en grundläggande utgångspunkt för CFK. Konsumtion är som fenomen, praktik, näring och teori ett dynamiskt område i sig själv. Om man förmår betrakta detta ur ett helhetsperspektiv kan synen på den traditionella uppdelningen mellan konsumtion och produktion förändras. Teori- och metodutvecklingen inom det konsumtionsteoretiska fältet bygger på relativt seglivade föreställningar om hur konsumenter beter sig i förhållande till övervägande psykologiska förklaringsmodeller med fokus på individuella drivkrafter och en mer eller mindre stimulerande (konsumtions)miljö.

Här har CFK etablerat en unik position i Sverige genom att i ett vidare omvärldsanalytiskt perspektiv fokusera helheter och komplexa sammanhang. Att leva i ett konsumtionssamhälle innebär att ständigt vara en del av sådana sammanhang och konsumtion har idag stor betydelse för såväl individuellt identitetsarbete och socialisering som kulturellt delade praktiker. Här betonar CFK ytterligare en viktig dimension som ofta tenderar att förbises inom traditionell konsumtionsforskning: varorna och det materiellas betydelse.

CFK påvisar en framgångsrik akademisk verksamhet i sin publikationslista för åren 2009-13. Det är särskilt värt att uppmärksamma hur CFK lyckats bygga en säregen och väl positionerad konsumtionsforskningsprofil genom sina referegranskade vetenskapliga artiklar. Detta är en stor utmaning för alla forskningsenheter och särskilt för flervetenskapliga sådana. Den påvisade akademiska forskningsprofilen är ett viktigt tecken på gott samarbete mellan de olika ämnena representerade på CFK.

CFK har utfört eller bidragit till 22 forskningsprojekt 2009-2013 varav 5 fortsätter under 2014. Därutöver har 7 stipendieprojekt utförts varav ett fortsätter under 2014. Under 2013 har 3 nya projekt beviljats forskningsmedel som påbörjas 2014. Det är sammanlagt 23 projekt som påbörjats under perioden 2009-2013, varav 17 med forskningsanslag och 6 med stipendier. De projektteman som är aktuella överensstämmer väl med CFK:s centrala forskningsteman. CFK står för en betydande andel av GRI:s publikationer.

Det handlar om en professionell forskningsorganisation som utför forskning genom att anskaffa extern forskningsfinansiering. Ur universitetsresursernas synvinkel fungerar CFK mycket effektivt. CFK erhåller marginellt resurser från Göteborgs universitet och bedriver i utbyte forskningsverksamhet av god akademisk kvalitet med extern finansiering.

Vi finner vid vår utvärdering en tematisk koherens mellan valda teman, den akademiska publiken, publikationer och projekt. Den breda representationen i skilda akademiska journaler visar att Centrum för konsumtionsvetenskap hittat sitt akademiska tvärvetenskapliga hem.

Vi uppfattar att CFK lyckats mycket väl i skapandet av akademiskt mervärde såsom det definieras i GU:s policy för centrum. Det akademiska mervärdet vid CFK möjliggörs i sin tur genom flervetenskap, öppenhet, samverkan med andra lärosäten samt nyskapande verksamhet.

Flervetenskap

Ett centrum bör, med utgångspunkt från Göteborgs universitets policy, bestå av flera ämnen och olika aktörer. Verksamheten på ett centrum skapas genom att aktörer med olika bakgrund möts och formulerar gemensamma mål.

Ett sätt att värdera flervetenskapligheten är att titta närmare på medarbetarnas akademiska bakgrund. Under den aktuella perioden 2009-2013 hade åtta av medarbetarna i CFK företagsekonomisk bakgrund (sju av dessa kom från marknadsföringsområdet och en från området organisation), sju hade en bakgrund inom etnologi, fem inom hushållsvetenskap, fyra inom området psykologi, två hade en bakgrund inom konsumentteknik samt ytterligare medarbetare hade ämnesbakgrund inom ekonomisk historia och sociologi.

Den ämnesmässiga sammansättningen är alltså rikligt tvär- och flervetenskaplig, särskilt med tanke på att de båda största akademiska områdena är breda till sin natur (företagsekonomi och etnologi).

Flervetenskap är som tidigare nämnts ett lämpligt angreppssätt för ett område som konsumtionsforskning, det vill säga ett område som befinner sig i skärningspunkten mellan olika discipliner. Detta är dock ingen garanti för att bedriva en framgångsrik flervetenskaplig konsumtionsforskning. Trots konsumtionsområdets flervetenskapliga anor och allmänintresse krävs det ständig kompetenshöjning för att skapa legitimitet inom den akademiska världen.

Forskningsverksamheten vid CFK kännetecknas av en kontinuerlig utvärdering gällande kompetenser. Då utvärderas såväl forskningsfinansiering, forskarpositioner som publikationskanaler. Detta sker ofta på icke-flervetenskapliga grunder. CFK påvisar trots sådana utmaningar en framgångsrik akademisk flervetenskaplig verksamhet i sin publikationslista för åren 2009-13.

En viktig faktor för att CFK lyckats tillföra akademiskt mervärde genom sin flervetenskapliga verksamhet är att medarbetarnas kompetensnivå är hög. Alla de 16 presenterade forskarna på CFK:s webbplats är disputerade doktorer och många av dem är docenter. CFK har även fungerat som en god meriteringsmiljö under granskningsperioden och bidragit med en docent, tre doktorer och en licentiat.

Av underlagsmaterialet att döma har CFK, allt sedan verksamheten tog sin början, systematiskt och framgångsrikt strävat efter att främja och säkerställa ett flervetenskapligt förhållningssätt. Så visar publikationerna i akademiska journaler som specialiserar sig på konsumtionsforskning (och även i sådana som relaterar till konsumtionsforskning) att man inom CFK lyckats lämna en stor del av ofta förekommande skiljaktigheter mellan olika discipliner bakom sig. Samtidigt är detta något som man ständigt måste arbeta med i en flervetenskaplig verksamhet.

Öppenhet

Ett centrum vid Göteborgs universitet ska vara ett av universitetets viktigaste verktyg för samverkan mellan akademi och samhälle. Samverkan bygger på förmågan att skapa förtroende och kräver en öppenhet mot omvärlden vad gäller nya idéer, resurser, vägledning och olika former för kontaktskapande praktiker.

Vid CFK har öppenheten mot omvärlden bland annat garanterats av flervetenskapliga forskningssatsningar som tagit sin utgångspunkt i och

inriktats mot *samhälleliga behov*. Detta är forskningssatsningar som formats i samspel med extern forskningsfinansiering. Finansieringen reflekterar på så sätt både det samhälleliga behovet och konkurrensen mellan forskarna och forskningsenheterna.

Samverkan mellan akademi och samhälle är grundläggande vid CFK. Här finns många mötesskapande plattformar och olika kanaler för kommunikation, vägledning och kunskapsspridning. CFK kännetecknas av en öppenhet mot såväl akademi som det omgivande samhället, och denna öppenhet tar sig bland annat uttryck i en grundläggande strategi för kontaktskapande forskarsamarbete. Ett gott exempel är ambitionen att fungera som forskarhotell för både nationella och internationella gästforskare. Dessa ambitioner har senare visat sig vara avgörande för nya teoretiska infallsvinklar och nyskapande samarbeten.

CFK:s system för internationella gästforskare är omfattande och föredömligt. År 2012 besöktes CFK av 12 meriterade internationella forskare, vilket är ett mycket stort antal i förhållande till centrets storlek.

Vidare skickar CFK årligen ut ett flertal *nyhetsbrev* som når en mängd olika aktörer inom både akademien och det omgivande samhället. Det nordiska nätverket *ConriN* är, liksom rapportserien *Konsumtionsrapporten*, en viktig del för mötesskapande och kunskapsspridning.

Vid CFK bedrivs även *uppdragsforskning* och här är det i första hand *Konsumentverket* som man samverkar med. Möjligen kännetecknas den uppdragsforskning som bedrivs av mer specifika perspektiv som handlar om ett särskilt fokus på konsumenten. Men utifrån CFK:s bakgrund i konsumentvetenskapen kan detta förstås som ett mer eller mindre strategiskt vägval. Det kan vara utvecklande att reflektera vidare kring vilka strategier som är vägledande för den kunskapsspridning och samverkan som sker genom uppdragsforskningen i förhållande den övergripande forskningsprofilen vid Centrum för konsumtionsvetenskap.

Kännetecknande för CFK är sammanfattningsvis en hög grad av öppenhet inför nya vetenskapliga perspektiv och samarbeten. Denna öppenhet tar sig ofta uttryck i ett prövande av nyskapande teoretiska och metodologiska vägval.

Samverkan med andra lärosäten

Enligt GU:s policy ska öppenhet även vara vägledande för ett centrums samverkan med andra lärosäten, och både nationella och internationella perspektiv ska präglade verksamheten.

CFK samverkar med flera olika lärosäten inom Sverige, inom Norden och internationellt. I Sverige omfattar samverkan bland annat Chalmers,

Sahlgrenska Akademin, HDK och IT-universitet i Göteborg samt Campus Helsingborg vid Lunds universitet. Mellan åren 2009-2013 har projekt bedrivits med KTH i Stockholm, Karlstads universitet, högskolan i Borås och Handelshögskolan i Stockholm. Vad gäller Norden har CFK haft ett antal danska samarbetspartners i vissa specifika projekt, och man har vidare exempelvis samarbetat med Statens institutt for forbruksforskning, Sifo, i Oslo och med den finska Konsumentforskningscentralen. Ur ett internationellt samverkansperspektiv finns ett nära och pågående forskningssamarbete i gemensamma projekt med universitet i Sheffield (där även danska och tyska partners ingår) samt med universitetet i Toulouse i Frankrike. Man har även samverkat kring projektplanering och seminarier med Polish Academy of Science i Warszawa och haft projektplanering med forskare i Italien, Portugal, Nederländerna, Ryssland och USA.

Den öppenhet som kännetecknar CFK är en viktig del i de samverkanssatsningar som görs vid centret. Här kan man reflektera över vilka strategier som varit vägledande för de olika initiativen och ansatserna, samt vilka samarbeten som leder vidare till ett akademiskt mervärde. Hur ser processerna kring olika former av samverkan ut? Hur dokumenteras och kommuniceras detta, och hur kan de olika erfarenheterna av samverkan leda till nytt lärande?

CFK:s sätt att delvis organisera sig på centret och delvis på institutionerna bidrar också till samverkan med lärosäten inom GU.

Nyskapande verksamhet

Centrums syfte vid Göteborgs universitet är att bedriva nyskapande verksamhet. Därför inrättas centrum för en begränsad period och utvärderas systematiskt.

Som redan nämnts kännetecknas CFK av öppenhet inför nya vetenskapliga perspektiv och detta tar sig uttryck i ett nyfiskt prövande av nya teoretiska och metodologiska vägval. Den actor-network theory (ANT)-inspirerade forskning som bedrivits sedan starten har idag funnit en mer eller mindre fast hemvist vid Centrum för konsumtionsvetenskap. De nyskapande perspektiv som genomsyrar verksamheten idag handlar bland annat om gränsöverskridande forskning inom områden som genus och design samt barn, unga och mat. Metodologiskt har CFK konsekvent arbetat med att prova nya former för visuella metoder och innovativ etnografi, och man har exempelvis publicerat en handbok för medforskning med barn. CFK har också en väldokumenterad förmåga att söka nya redovisningsformer genom bland annat utställningar och olika publika texter för dialog och kunskapsspridning.

Centrum för konsumtionsforskning är idag en professionell forskningsorganisation som skapar god forskning och akademiskt mervärde genom extern finansiering. Utifrån begränsade resurser fungerar CFK mycket effektivt. Verksamheten vid CFK kan beskrivas som ett samspel mellan resurser och möjligheter. Strama resurser har motiverat CFK att satsa på medarbetare som kan skaffa extern finansiering och genomföra nyskapande forskningsprojekt på ett ansvarsfullt sätt.

Nyskapandet har garanterats av forskningssatsningar som fått sin form genom extern finansiering. Finansieringen speglar såväl det samhälleliga behovet och konkurrensen mellan forskarna och forskningsenheterna. CFK och dess medarbetare har klarat sig väl i det här spelet.

Samtidigt är det fullt möjligt att CFK:s framgångsrika verksamhet delvis baserats på undvikandet av risktagning och investeringar i nya kompetenser. Av underlagsmaterialet att döma har CFK och dess medarbetare begränsade möjligheter att investera i nyskapande verksamhet.

Vi har under utvärderingen blivit uppmärksamma på att verksamheten vid CFK till övervägande del bygger på kunniga nyckelpersoner. Den nuvarande resurssatsningen kan därför riskera att bromsa en verksamhetsförnyelse och en uppbyggnad av den internationella projektverksamheten. Att föra CFK:s verksamhet från dess nuvarande mognadsgrad och effektivitet till en ny nivå skulle enligt vår uppskattning förutsätta nya satsningar och resurser.

Synpunkter på strategisk plan och budget för administrativt stöd

CFK:s strategi för 2010-2020 har byggt på en vidareutveckling av dess existerande verksamhet och kunnande. Strategiperioden har snart kommit halvvägs och CFK visar sig ha följt strategin och siktar på att fylla strategins målsättningar. Vi ser att CFK kan fullfölja strategin under dess andra halva i förhållande till sina resurser.

Strategin innefattar en tentativ önskan att förstärka centrets administrativa finansiering. Vi anser att förstärkningen är väl motiverad utifrån de rådande förväntningarna gällande centret, organiseringen av centret samt centrets strategiska målsättningar.

Samtidigt ser vi att förverkligandet av en del av de uppställda strategiska målsättningarna skulle stödjas av en satsning som till sin natur är olik från administrativa satsningar. Aktivt deltagande i satsningar som EU:s Horisontprogram avviker från deltagandet i nationella projekt. Dels är programmets teman sådana som konsumentforskare ofta är tvungna att anpassa sitt kunnande till och dels är förberedandet av Horisontprojekt resurskrävande,

särskilt då man koordinerar ansökningar. Sådana koordineringar bör göras regelbundet om man vill bli en självklar aktör i sammanhanget.

På basen av underlagsmaterialet kan vi inte ta ställning till hur stor utmaningen beträffande Horisontprojekt är för CFK. Det kan vara så att man inom Göteborgs universitet eller GRI har utvecklat stödjande insatser för den här utmaningen. Det kan också vara så att centrets ledning har utvecklat fungerande lösningar. Horisontprogrammet är fortfarande relativt nytt och alla forskningsinstitutioner kämpar ännu med att lära sig hur man kan utnyttja dess möjligheter.

För övrigt anser vi att CFK:s strategiska målsättningar är ambitiösa och breda till sin natur. CFK satsar bland annat på högklassisk akademisk forskning, man satsar på att påverka den europeiska forskningsagendan, på att bidra till regionens attraktivitet och på att bidra till hållbar tillväxt. Till och med en ny EU-kommissionär blir uppmärksammas.

Sammanfattning av utvärderingen

Vi ser att CFK varit en lyckad satsning för Göteborgs Universitet under åren 2009-13. CFK skapar akademiskt mervärde genom flervetenskap. Verksamheten är till sin natur öppen, samverkande med lärosäten och nyskapande. CFK är på god väg i förverkligandet av sin strategiska plan för 2010-2020. Vi menar att en forskningssatsning och en administrativ satsning skulle stödja CFK i förverkligandet av dessa målsättningar samt bidra till Göteborgs universitet med akademisk forskning som är externt finansierad.